

Juli Zeh (suom. Anne Kilpi): Yli-ihmisiä

[PM/31 ADMIN](#)

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI

Paljon symbolista keskittyy Gootti -nimisen miehen sileäksi ajeltuun, pallomaiseen nuppiin. Se kuuluu uusnatsille, joka romaanin alussa pelottelee naapuriin muuttanutta Doraa. Heidän välillään on muuri, Dora näkee vain kaljuksi ajellun päänupin. Se on eräs kliseistä. Gootti varmaankin näkee vastapuolella myös kliseen – Berliinistä tulleen ”suvakin”.

Muuri romaanin alussa on paikka, jossa osapuolet voivat riidellä. Suvaitsevainen Dora on tuonut muurin luokse tuolin, jolla seisoo hän voi kiistellä muurin toisella puolen raivoavan, Gootin kanssa. Aina mies tarjoaa kuitenkin savukkeen muuri yli.

Juli Zeh'n romaanin alkuasetelma on ajankohtainen ja paljon käsitelty. Liberaali nainen törmää julkirasistiseen mieheen. Yhteenottojen myötä nainen oppii lukemaan tuota aggressiivista tyyppiä, ja

vähitellen tämä kylänatsiksi haukuttu mies osoittautuu ”tavalliseksi ihmiseksi” jolla on ongelmia. Tämän voi sanoa paljastamatta enempää Gootin tarinasta.

Päähenkilö Dora on tiukka rasististen asenteiden suhteen, siksi Gootti on haastavin mahdollinen naapuri. Hän on pahapäinen vieraille, silti avulias naapurin suhteen. Tosin naapuriavusta Gootilla on jokseenkin kummallinen käsitys. Mies tuo Doran poissaollessa taloon huonekaluja, koska naiselta näyttää puuttuvan niitä. Dora on pöyristynyt. Kaiken huipuksi Gootilla on avaimet hänen taloonsa. Eikä mies edes suostu antamaan avaimia pois, ilmeisesti hän pitää itseään vartijana, kodinturvamiehenä.

Dora on kärsivällinen ja vähitellen hän saa Gootin ymmärtämään, että tällä ei ole oikeutta liikkua omilla avaimillaan toisen talossa. Suvaitsevaisuutensa myötä hän saa Gootin ymmärtämään monta muutakin asiaa.

Gootista ei silti tule hyvää ihmistä, vain siedettävä. Mutta hänen pienestä tyttärestään tulee Doralle tärkeä huolenpidon kohde. Aluksi näyttää, että Franzie -tytär on jokseenkin tasapainoton ja heitteillä. Pieni tyttö asustaa yksin kokonaista taloa, kuin Peppi Pitkätossu. Isä, Gootti, elelee talon pihassa olevassa asuntovaunussa.

Näin syntyy romaanin keskeinen kolmen ihmisen asetelma: tyttären takia Dora pystyy yhteistyöhön Gootin kanssa. Käytännön naapuriapu onkin kyläänmuuttajalle tarpeen. Kolmen ihmisen yhdessä oleminen huipentuu Doran keittiön maalaustalkoisiin. Tytär on innoissaan ja uskoo jo unelmiensa perheeseen.

Teoksen juonen ja henkilödraaman rinnalla kulkee demokraattinen vire, sitä voi luonnehtia toisten yläpuolelle asettuneiden yli-ihmisten aiheuttamaksi varjoiksi. Dora eli lapsuutensa tällaisessa varjossa, koska etäinen isä suhtautui perheeseensä kuin lääkäri, objektiivisesti ja yläpuolelta.

Kun Doran puoliso, Robert, osoittautuu besserwisseriksi, jonka kanssa koronasulkua ei voi kestää. Dora lähti ja hankki talon maalta. Samalla Zeh analysoi korona ajan yli-ihmistä edustavan Robertin kautta korona-ajan ongelmia, jotka mitätöivät demokratiaa.

”Aivan kuin hän (Robert) olisi jo pitkään salaa odottanut virusta. Nyt katastrofi on tullut, odotus vihdoinkin päättynyt. ... Viimeinkin kaikki ajattelevat samoin, viimeinkin kaikki puhuvat samasta asiasta.” (s.25).

Näin Robert pääsi tositoimiin, eroon ilmastokriisin epämääräisyydestä. Korona muutti moraalin, teki siitä ohjeiden listan ja Robert nousi tyhminä pitämiensä ihmisten yläpuolelle. Hän valikoi tietoa ja esiintyi kaikkietävänä, asettui ihmisten yläpuolelle.

Tämä korona-sulun epädemokraattisuutta kritisoiva linja on samansuuntainen, kuin Juli Zehin kanta asiaan. Vuoden 2020 puheenvuoroissa hän kyseenalaisti ehdottoman korona-sulun. Zeh kannatti ainakin jossain vaiheessa Ruotsin vapaampaa mallia. Tämä oli ehkä ennen kuin korkea koronakuolleisuus iski Ruotsiin.

Romaanissa Zeh kuvaa lyhyesti hahmon, joka ei voi korona-kriisin keskellä asettua toisten yläpuolelle. Dora kohtaa vanhustenhoidossa työskentelevän lähihoitajan. Nainen kiertää vanhusten asunnoilla viruksen levittämisen vaarasta huolimatta. Varmaa tietoa ei ollut, eikä varmuutta viruksen vaarallisuudesta. Hän on koronakriisin keskellä – ei yläpuolella.

Romaanin toinen osa on nimeltään ”siemenperunat”. On kevät ja kyläläiset istuttavat perunaa, pelätään että kriisitalvena peruna ei tule riittämään. Näin peruna symbolisoi kaikille tarpeellista peruselintarviketta. Gootti on istuttanut perunaa omalle puolelleen muuria – ja vartioi sitä. Dora muokkaa omaa palstaansa, ja tuntematon kyläläinen tuo hänelle yllättäen siemenperunat.

Kylässä on tapana, että naapuriapua annetaan erilaisista arvoista huolimatta. Silti mitään naapuri-idylliä ei synny, vaikka Gootti kuskaa Doraa ostoksille ja auttaa talon töissä. Kerronta etenee siten, että jokaista naapurisovun vaihetta seuraa käänne, jossa ilmenee Gootista uusia rasistisia ja väkivaltaisia puolia. Niille ei loppua näy.

Romaanin viimeisessä Gootin arvoitus selviää – osa on suomennettu nimellä ”Tilaa vievä prosessi”.

Saksankielinen termi ”Raumforderung” on monitulkintaisempi, ja käännöksessä romaanin suuri synteesi uhkaa hämärtyä. Zehin teoksen saksalaisissa arvioissa tuo termi näyttää nouseen avainasemaan. Se viittaa oman tilan tarpeeseen, mutta myös pahanlaatuiseen aivokasvaimeen – ja kaiken lisäksi sillä on paikkansa uusnatsien termistössä.

”Wolkische Raumforderung” liittyy oikeistoradikaalien salaliittoteorioissa ”väestönvaihtoon”, eli uskomukseen että maahanmuuton lisäämisen tarkoitus on vaihtaa kansa muslimeiksi. Siis termi, joka tuli Suomessa ajankohtaiseksi nyt kesäkuussa, on myös ydintermi, johon sattumoisin Gootin kohtalo liittyy.

Juli Zeh kuvaa Gootin silmittömästi maahanmuuttajia vihaavaksi hahmoksi, mutta pidättäytyy silti luomasta hänestä ideologista natsin kuvaa. Zeh kirjoittaa tarkasti siten, että hän ei tee natsi -kliseitä. Tämä tuntuu olevan romaanin perusidea, se tulee ilmi romaanissa esitetyn vastakohtansa, kabareesityksen, kautta.

Keskeisessä kohtauksessa Dora seuraa erään naapurin kabaree-esitystä, joka ironisoi natsien yli-ihmisrotua. Luvun nimi on ”Yli-ihmisiä” eli sama kuin romaaninkin nimi. Kabaree kertoo

kansallissosialistien joukosta, joka piti itseään muita korkeammalla, nykyajan natsit puolestaan osoittautuvat kaikkein surkeimmaksi joukoksi. He pelkäävät tiedon aikakautta, he pelkäävät koulutusta ja uutta maailmaa – he takertuvat väkivaltaan ja vihapuheeseen.

Mutta kun kabareelaajaja kuvaakin tarkemmin tällaista natsia yli-ihmisen vastakohtana, Dora huomaa, että laulaja kertookin Gootin hahmosta. Hän laulaa pohjasakkaan kuuluvasta hahmosta, joka jumittaa syrjäisessä asuntoautossaan. Dora loukkaantuu verisesti Gootin puolesta kun huomaa, kuinka tästä on tehty natsi-klisee.

Zeh asettaa siis vastakkain ideologisen nykynatsin kuvan ja romaaninsa henkilökuvan Gootista.

Toinen keskeinen taideteos on puuveistos sudesta. Se on Gootin omaan pihaansa tekemä, tarkka näköisveistos. Ja vaikka se ei yllä Juhani Petäjaniemen susiveistosten tasolle, se ilmaisee Gootin toista puolta. Varsinkin romaanin loppuvaiheessa, kun Gootti veistää tälle seuraksi toisen suden – kokonaisuus muuttuu. Aiempi vartija-suden uhka muuttuukin idylliseksi kahden suden asetelmaksi, ja loppu onkin tragediaa.

Juli Zeh: *Yli-ihmisiä (Über Menschen)* suom. Anne Kilpi, Huippu -kustannus, 2023.

[Lukunäyte teoksen alusta](#)

Risto Niemi-Pynttari on kirjoittamisen ja kirjallisuuden dosentti Jyväskylän yliopistosta